in niet geringe mate is ten deel gevallen.

Ja, we moeten verder gaan. Voor de verschijning van den Zone Gods kan ook die vrucht der gemeene gratie geen toevallige bate zijn geweest. Reeds het kind van God verwerpt elke voorstelling, alsof er in zijn levensverwikkelingen ooit iets bijkomstigs of onverschilligs zou zijn, en uit diepe overtuiging belijdt hij veeleer, dat Gods *bijsonderste* voorzienigheid alle ding en alle omstandigheid, tot in het kleinste toe, alzoo voor hem besteld, bestierd en geregeld heeft, dat het altegader zóó zijn moest als het is, om Gods raad met hem te volvoeren. En waar dit nu reeds van elk kind van God geldt, en dus ook geldt ten opzichte van de vrucht die de gemeene gratie voor elk kind des Heeren afwerpt, daar dwingt alles u als vanzelf tot de belijdenis, dat dit derhalve ook, ja, in nog sterkere mate, moet gelden bij die *allerbijsonderste* voorzienigheid Gods, die geheel het leven en de verschijning van den Christus omringt.

De stroom der gemeene gratie bewoog zich uit het paradijs, door het leven der volkeren, niet voort in dartel spel, maar volgde de door God haar voorgeteekende lijn, en groef onder het voortstuwen zelf de bedding uit, die God voor de gemeene gratie verordend had. Alleen aldus ontstond er voor de volkeren een historie. Is nu de verschijning van den Christus het middelpunt dier historie, waarop alle lijnen van het verleden uitloopen, en waarvan alle lijnen voor wat daarna komt, uitgaan, dan moet er tusschen dat proces der gemeene gratie en het optreden van den Heiland ook verband hebben bestaan; een verband niet eerst in de uitkomst, maar reeds in Gods voorzienig bestel. Dan sloot de Christus zich niet aan de toen bestaande omgeving aan, omdat de gemeene gratie in Palestina destijds juist dien toestand in het leven had geroepen; maar dan sloot omgekeerd die levenstoestand zich aan Jezus aan, omdat doelende op zijn komst en verschijning, de werking der gemeene gratie alzoo besteld was. Dan *nam* Jezus het niet alzoo, omdat het nu eenmaal zoo was, maar dan *was* het zoo, omdat het alzoo voor Jezus' verschijning zijn moest. Dan was geheel onze ontwikkeling op hem gericht, op hem doelende, op hem uitloopende, en in hem de reden en oorzaak van haar gang vindende. Dan was het levensmilieu waarin Jezus optrad, juist zooals het zijn moest, om zijn verschijning en zijn optreden te dienen, en vond Jezus de levensgemeenschap, waaraan hij zich aansloot, juist zóó als die zijn moest, om die aansluiting mogelijk te maken.

Let er toch wel op, dat elke omgeving en elke toestand, waarin iemand optreedt, *speciaal* is, en een *eigen, bijzonder* karakter draagt. Een algemeene menschelijke toestand, een algemeene menschelijke levensgemeenschap is er niet, en is niet denkbaar. Het was destijds in Israël anders dan bij welk volk ook, en het was er anders dan het bij datzelfde volk vroeger was geweest. Ja, het was anders in Galilea dan in Judea. Anders in Jeruzalem dan in Bethlehem. Hoezeer Jezus dan ook de algemeene menschelijke natuur heeft aangenomen, en in geheel zijn beteekenis van Verlosser als middelaar voor alle geslachten, alle natiën en alle eeuwen optreedt, kon hij zich toch niet anders aansluiten dan aan dien éénen bepaalden volkstoestand, gelijk die in één bepaald tijdsgewricht zich voordeed. Hij nam dus wel onze algemeene menschelijke natuur aan, maar *zijn wonen onder ons* kon niet anders dan een zeer speciaal karakter dragen, het karakter van den in dat land, toentertijd bestaanden toestand. Alleen in de vormen van dat toenmalige leven, in dat bepaalde land, komt hij uit, en daarin heeft hij zijn heerlijkheid geopenbaard, en van daar is het gerucht dier heerlijkheid tot ons uitgegaan. Juist dit nu sluit elk denkbeeld van het toevallige en bijkomstige uit; en dan eerst vindt onze zoekende geest bij het grijpen naar het beeld van Jezus rust, als we vastelijk gelooven, dat die toenmaals in Palestina bestaande levensvormen en levenstoestanden, in den loop van de ontwikkeling der gemeene gratie, zoodanig waren, als God ze voor de verschijning zijns lieven Zoons op aarde van eeuwigheid af verordineerd had.

„Versterkende de zielen".

> Versterkende de zielen der discipelen, en vermanende, dat zij zouden blijven in het geloof, en dat wij door vele verdrukkingen moeten ingaan in het Koninkrijk Gods. Hand. 14:22.

Kunt gij, geestelijk, o, zoo povere, arme en schamele mensch, kunt gij een *ziel*, de ziel van uw broeder, *sterken*? Of is het »sterken eener ziel" dan niet, buiten uw macht, Godes heilig privilege? Iets wat God aan zich hield, en wat niet toekomt aan eenig creatuur?

Voorts, wat is het: *een ziel te sterken*? Niet ze te winnen, te troosten, te stemmen of haar ten gids te zijn; neen, maar *sterk* te maken een ziel die zwak was; of is dit niet, haar sterkte, kracht, mogendheid in te storten?

En dan, in de derde plaats, de niet minder spannende vraag: Hoe komt ge er bij? Hoe raakt, hoe treft ge de ziel? En als er dan een »sterken van eens anders ziel" is, waarin bestaat die sterking dan?

Een drietal vragen, waartegenover we beginnen met het feit der heilige historie te stellen.

Zoo te Lystre, als te Iconië, en te Antiochie, zocht Paulus met Barnabas de mannen en vrouwen op, die zich voor Jezus verklaard hadden, en ze deden dit: »*versterkende de zielen*, en vermanende, dat zij zouden blijven in het geloof, en dat wij door vele verdrukkingen moeten ingaan in het Koninkrijk Gods".

Een zeggen, waarin tweeërlei ligt. Vooreerst een bericht van het feit, en ten andere aanwijzing van hetgeen dit feit beteekende; uitdrukking van wat het was. Juist daarin toch bestaat voor ons de hooge waarde van alle heilige historie, dat ons niet alleen gemeld wordt wat gebeurde, maar dat we tevens het woord, de uitdrukking beluisteren, die ons het gebeurde verklaart.

Paulus met Barnabas traden op en bewerkten iets; en nu zegt de Schritt ons, dat hetgeen ze teweegbrachten te verstaan is, als een *sterking der zielen*. En dat wel een »sterking der zielen", die ze niet maar afbaden, opdat God ze mocht schenken; maar zulk eene die zij zelven, in Gods kracht, door hun verschijning, door hun optreden, door hun woord en toespraak teweegbrachten.

Reeds dit ééne feit, en het bericht van dit feit, legt alzoo aan allen twijfel het zwijgen op.

Het staat er door vast, dat de ziele *zwak* kan staan, dat ze in die zwakheid met *sterkte* kan worden aangegord, en dat die sterking in de verslapping haar door het optreden van een vurig en bezield genige des Heeren kan worden toegebracht.

Intusschen onderscheide men hier wel.

Er kan een plant zijn, die in de hitte der zon haar frischheid inboet en op het verdorren staat, en dat gij ze in de schaduw brengt, ook haar aan den wortel bevochtigt en op het blad besproeit, en dat dank zij deze uw zorge die plant weer opleeft, haar slapheid in den stengel varen laat, dien stengel opbuigt, en straks weer groeit en geurt in kracht en frischheid.

Dan zijt gij het metterdaad, die haar *gesterkt* hebt, en die teweegbracht dat ze weer kracht en frischheid openbaart. Zóó echter, dat niet gij kracht in die plant hebt *ingebracht*, maar alleen in dien zin, dat ge de natuurlijke krachten, die aan de plant *eigen* waren, weer geprikkeld en tot werking bekwaamd hebt.

Maar van heel anderen aard is natuurlijk het verschil in eigen kracht tusschen een zwalpende bieze en den schier metalen cederstam. Dan is de bieze, ook in haar meest frisschen groei, slinkende slapheid vergeleken bij de reusachtige sterkte die in den ceder schuilt. En dit verschil in kracht nu valt ganschelijk *buiten* uw menschelijk bereik. Ook bij de teederste verzorging kunt ge al wat struik is nooit sterker in den stengel maken dan in den aard dezer zwakke plante ligt, en wat de ceder tot ceder maakt, dat kunt niet gij hem toedragen, maar dat heeft de ceder op den Libanon van den Heere der heirscharen die op Zion woont.

En zoo nu ook is het, als ge uit het plantenrijk in het rijk der zielen overgaat. Ook in dat rijk der zielen zijn er die als olijven in de voorhoven groeien, er zijn er die als ceders voor God op Libanon staan, maar er is ook de hysop die tegen den wand leunt, en de bieze die op- en nederzijgt bij elk zuchtje van den wind.

En wat gij nu wel kunt doen is, elk dier zielen *naar haar aard* sterken, zoodat de olijf met volle kracht als olijf, de ceder met volle kracht als ceder, de hysop met haar buigzame stengels als hysop, en de bieze in haar ijlheid als bieze alle kracht openbare die God er in gelegd heeft. Maar wat ge *niet* kunt, is de bieze in kracht gelijk aan den olijf, of ook de hysop in sterkte gelijk aan den ceder maken.

Zoo is en blijft het God de Heere, die alleen machtig is, om ook in het rijk der zielen kracht te scheppen, kracht toe te beschikken, kracht uit te deelen, en wat u gegund wordt, is niet anders, dan om *op te wekken* wat de ziel van God ontving, te *prikkelen* ten leven wat God in de diepte der ziel verborg.

En dat ge dit laatste kunt, dat ligt aan de saamhoorigheid van ziel en ziel, aan den band die ziel met ziel saambindt, aan de heilige eenheid, die op alle hooger terrein de ziel des eenen met de ziel des anderen uitmaakt.

Zooals in het zingen de stem des éénen de stem des anderen uitlokt, op toon brengt, meêneemt en in sterkte verhoogt, opdat in het samenzingen aller stem zich in hooger eenheid oplosse, zoo ook ondervangt in het samenleven voor Jezus de ziel des eenen de ziel des anderen, neemt die op en prikkelt en verheft ze, en maakt ze vanzelf kloeker, al ware het door niets anders dan door zelf kloek te zijn.

Dat leven van Jezus toch is geen leven als van stekken op een lange rij, met afgemeeten afstand, naast elkaar uitgepoot, maar, heel anders, het leven van ranken die alle saâm op één wortel, in eenzelfden wijnstok groeien, en daarom één leven saam gemeen hebben.

Uw ziel is er op geschapen, is er op aangelegd, om indrukken, invloeden, inwerkingen van eens anders ziel te ondergaan, en omgekeerd gelijke invloeden op anderen uit te oefenen.

Al naar uw stemming is, kunt ge heel uw omgeving opheffen en geestelijk verhoogen, of ook geestelijk dof maken, drukken en neerslaan.

Die wisselwerking van ziel op ziel is niet kunstmatig, maar werkt vanzelf. Aldus is de aard van het zieleleven. We zitten niet als monniken in cel bij cel, wel naast elkander, edoch door steenen wand gescheiden. Neen, we leven saâm, we vormen één gemeenschap, en, waar dit reeds in alle menschelijk leven zoo is, daar gaat dit nog veel sterker onder de gekenden des Heeren door.

Al wie ingelijfd is in den Middelaar, is met onzichtbare geestelijke vezelen aan zijn broederen verbonden.

Een lichaam is het, zoo zijn we allen saâm leden van hetzelfde organisme, en gelijk een gezond hart het hoofd helder maakt, en een helder hoofd den voet met vaster tred doet voortschrijden, zoo gaat ook in dat heilig lichaam de regel door, dat het ééne lid vanzelf en ongemerkt op het andere lid inwerkt.

Wie zich slap aanstelt, werkt verslappend ook op anderen in. En omgekeerd wie zelf kloek en dapper, met gespannen heilige veerkracht in Jezus staat, spant en prikkelt en sterkt reeds daardoor het zielsleven in zijn broeder.

We doen elkander altoos *iets*.

Goed, als we zelven sterk in de Heere staan.

Maar ook *kwaad*, zoo dikwijls we ons *eigen* zieleleven laten inzinken.

En hierbij nu heeft ook het *gesproken woord* zijn beteekenis.

Niet het *woord alleen*, want grovelijk dwaalt wie waant, dat alleen in de taal der lippen invloed van ziel op ziel overgaat.

Dit is stellig niet zoo.

In den bezielden mensch spreekt alles. Zijn oog. Zijn gelaat. Zijn houding. Zijn gang. Zijn stemming. Zijn optreden. Heel zijn verschijning. Al zijn doen. Kortom heel de uiting van zijn persoonlijkheid.

Men noemt dit wel eens biologeeren. Maar juist zulk geestelijk, zulk Christelijk biologeeren is een hooge genade. En de slappe, zuchtende, altoos klagende kinderen Gods gissen van verre niet, wat geestelijke schade ze door hun altoos zieltogen ook aan anderen berokkenen.

Christelijk elkaar te leeren biologeeren is een hooge zielstriomf. Mits het vanzelf toega, en noch kunstmatig zij noch in opwinding schijn toovere. Alle kunstbloem is in Gods hof verachtelijk. Wat in dien hof door zijn geuren verrukken mag, is alleen de geestelijke bloem die in het licht des Eeuwigen ontlook. Iets wat het Methodisme, wat vooral het Leger des heils, helaas, te vaak vergat, en daardoor vaak geestelijk wondde in steê van heelde.

Maar mits *dit* wel verstaan zij, komt zeer zeker ook aan het *gesproken woord* bij deze sterking der ziele een plaats der eere toe.

Paulus en Barnabas hebben ongetwijfeld ook door hun optreden, en heel hun verschijning, maar stellig niet minder door het *gesproken woord* de zielen der Iconiërs gesterkt.

En die werking oefent het woord nóg, en zal het ook onder ons oefenen, mits het een *spreken* en geen *preeken* zij. Niet een nog eens opzeggen en herhalen van door ieder toegestemde waarheden, die als vetkralen op de wateren der ziel blijven drijven, en er niet ingaan; maar een woord *uit* het hart *tot* het hart. Eerst *gevoeld* en *doorleefd* in de eigen ziel, en eerst alsdan naar de ziel des anderen uitgaande.

Die macht van het gesproken woord hangt aan ons leven *in het bewustzijn*.

Ge gelooft wel, ge hebt wel lief, u wenkt wel de eeuwige hope, maar in het leven om u heen, vinden die zangen uwer ziel zoo weinig echo.

De stille arbeid van alle dag is zoo eenvoudig, zoo eentonig. Er is wel ernst in het leven, maar die ernst is als de hooge vloed, die slechts een enkel maal zijn wateren tegen het strand uws levens opstuwt. En voorts stuit ge op zooveel dat onrein is. Op zooveel dat u laag neertrekt. Op meer nog dat u dof maakt en ontzielt.

Dan *is* het licht wel in de ziel, maar de nevelen zijn te dicht, en de straal van uw licht kan er slechts flauwelijk doorschijnen.

Dat dempt dan den gloed die in u is. Het dooft uw geloofsmoed. Het doet uw frischheid van ziel verdorren. Het is of ge de gemeenschap met uw Jezus niet meer grijpen kunt; of uw gebed stuit op een koperen gewelf; en of de toewijdende liefde in u geboeid ligt in zelfzuchtige banden.

Dat maakt dan de ziel zwak en slap. De bieze neigt haar kop naar het slijk. Er is geen gemeenschap, geen bezieling, geen veerkracht.

En dat duurt tot er een menschenstem, *de stem van een broeder* ons in het oor, en door het oor tot in de ziel klinkt, die de heilige snaar in ons hart weer in trilling brengt.

Want *die stem*, mits het een stem uit het hart zij, dringt opeens de buitenwereld terug, en roept de wereld van ons hart naar buiten.

De nevelen breken.

Het licht des geloof en der liefde en der hope kan weer in warmen, helderen gloed naar buiten stralen.

En nu er maar weerklank komt, en zang van buiten, nu zingt ook onze ziel weer warm uit haar eigen diepte meê.

Zalige harmonieën omringen ons. Zalige harmonieën trillen in ons.

En de bieze buigt het hoofd weer op. De ziel verheft zich in ons. En gesterkt door het broederwoord, spant zich ons zielsleven weer in heiligen jubel voor God.

Amsterdam, 24 Sept. 1897.

Kentering.

Met ongemeen genoegen zagen we, dat er kentering komt in de stemming des gemoeds, waarmede de Gereformeerde belijders in de Ned. Herv. kerk te onswaart bezield zijn.

Dit is te merken in de *Gereformeerde Kerk*, een weekblad, dat we thans weer in onzen horizont trekken, en evenzoo in het *Tweemaandelijksch Tijdschrift*, dat onder den titel van Spurgeons tijdschrift tegen de *Downgrade*, namens de *Confessioneele Vereeniging* het licht zag.

In zake het kerkelijk conflict van 1886 staan we nu eenmaal lijnrecht tegenover elkander.

Wij kunnen en mogen niet anders dan de houding der achtergeblevenen te dien opzichte wraken en veroordeelen, en dit blijven we dan ook doen zonder zweem van verbloeming. En omgekeerd kan het wel niet anders of op dit punt blijven deze broederen hard tegen ons spreken. Over en weer toch zou elk toegeven ten deze een oordeel over eigen houding met zich brengen.

Zoolang dan ook alleen diegenen aan het woord waren, die in 1886 persoonlijk tegenover elkander stonden, was het maar veiligst dat men elkaar ook in het publiek debat meed. Zij die daartoe de zelfbeheersching misten, deden niet anders dan de droeve ervaring op van bittere woorden op hun lippen en van ijs dat aanvroor over hun hart.

Gelukkig dat tijd slijt, en dat er thans, nu het eerste decennium achter ons ligt, reeds een terugkeer tot meerdere bezonnenheid valt te bespeuren, die vooral door de jongeren bevorderd wordt.

Verstaat men over en weer, dat men ook bij het heftigst kerkelijk verschil, nochtans in de worsteling met de Modernen, Groningers en Ethischen, een hoog en heilig belang gemeen heeft, dan maant dit tot het zoeken van een *modus vivendi*, waardoor weer saamwerking, saamspreking en saamstrijden op het *niet* betwiste, maar *gemeenschappelijke* terrein mogelijk wordt.

Zij, die hier ook maar in de verte een prijsgeven van de kerkelijke quaestie in zien, vergissen zich ten eenemale. Maar als men vooruit weet, en als telkens bleek, dat elke aanraking op dat terrein voorshands slechts verbittert en verwijdert, eischt toch Christenplicht, dat men een meer geschikt terrein zoeke, om zich tegenover elkander uit te spreken.

En dat terrein nu is ongetwijfeld: het *wetenschappelijk-theologische*.

Ware in de periode van 1750—1850 de Gereformeerde theologie niet derwijs amadelijk veronachtzaamd geworden, we zouden toen de strijd begon, niet zoo verward van inzicht en gedeeld in onze overtuigingen gestaan hebben.

Nu daarentegen waren we, de één voor en de ander na, theologisch niet *gezond*, maar krank.

Toen derhalve de dorst naar theologisch-historische vastheid weer wakker werd, greep ieder op eigen gelegenheid in het verleden terug, en met veel halve wetenschap moesten we onze koers bepalen.

Kohlbrügge deed dit door zich meest aan Luther aan te sluiten, gelijk hij dan ook van huis uit Luthersch was; de confessioneelen vonden in veel Engelsche auteurs hun sterkte; onder het volk hing men aan Smytegelt en Brakel; de mystieken liepen hoog met Lampe weg; de Vrienden der waarheid hielden het met Maccovius en Comrie; slechts enkelen sloegen Calvijn weer op; en zoodoende had ieder wat wils, en ontstond er een grenzenlooze spraakverwarring.

Had men nu met handelen kunnen wachten, tot nader onderzoek meer klaarheid, en door klaarheid eenheid had gekweekt, zoo ware veel verwijdering voorkomen.

Maar natuurlijk dit *kon niet*.

De stroom van het kerkelijk leven wacht niet tot de studiën gereed zijn.

Die stroom bruist rusteloos voort en voort, en zoo werd men voor beslissingen geplaatst, die geen uitstel duldden, en door allerlei geesten in verschillenden zin gewezen werden.

Er zat dus niet anders op, de studie die vooreerst niet gereed was, moest nu daarna komen, en die studie bleef niet uit.

Als vrucht van die studie zijn tal van algemeen theologische, dogmatische, ethische en kerkrechtelijke vraagstukken nu reeds op een wijze onderzocht, die tot het uitstippelen van zekere vaste lijn geleid heeft. En nog zijn deze studiën eerst in haar aanvang. Slechts de eerste stralen schoten nog over den horizont uit. Van een volle middagzon zijn we nog zeer verre.

Toch hebben juist die studiën nu reeds verzoenend en hereenigend gewerkt.

Meer dan voorheen voelt en erkent men, dat men toch eigenlijk hetzelfde beoogt, t.w. den triomf der Gereformeerde beginselen. Dat men te worstelen heeft met een zelfden vijand. Dat opheffing van de bestaande geschillen alleen door dege studie is te verkrijgen. En dat voor die studie slechts één goede methode denkbaar is.

Men begint deswege over en weer reeds eenigszins belang te stellen in elkanders arbeid. Men leest weer wat van beide kanten geschreven wordt. Over een degelijk werk dat uitkomt, verheugt men zich, zonder te vragen uit wat kamp het komt.

Als we het eens kras mogen zeggen: De kwajongensmanieren om elkaar uit te veteren, en gal voor inkt in zijn pen te nemen, krijgen gedaan. Men schaamt er zich nu zelf over. En, behoudens stipte en strenge reserve voor het principieele conflict, komt er weer iets van waardeering van elkanders pogen.

Onzerzijds is dit vooral daardoor bereikt, dat we er niet aan denken, onze studiën op touw zetten enkel met het doel om de Hervormde broederen schaakmat te zetten, maar dat we studeeren, om zuiver wetenschappelijk den weg der waarheid op te sporen.

Niet meer de polemist was onzerzijds aan het woord, maar de rustige beoefenaar der wetenschap.

Moest het er nu toe komen, dat men ook van de overzijde zich al meer op dat standpunt plaatste, dan viel nu reeds te profeteeren, dat de dag niet meer verre kon zijn, waarop samenwerking in den wetenschappelijken strijd mogelijk zal worden.

Sloeg ook het *Tweemaandelijks Tijdschrift* dien weg in, dan zou ons niets liever zijn, dan het ook bij onze lezers in te leiden; en ook al mocht blijken, dat dit *Tijdschrift* toch weer in hoofdzaak *polemisch* was, dan durven we toch, met de inleiding voor oogen, hope koesteren, dat poging tot studie in dit tijdschrift het overwicht zal behouden over wat bitter smaakt.

Houde men toch het hoog en heilig doel, waarop men beiderzijds mikt, scherp in het oog.

In de publieke opinie is de Moderne theologie geëindigd met een volkomen bankroet. De Critische school heeft zich uitgeput, en het protest tegen haar vernielingswerk wordt algemeen.

En ook de Ethische theologie, die een tijdlang alleenheerscheresse meende te zijn, ondervindt van dat bankroet der Critische school de voor haar nadeelige gevolgen.

Reeds is ze van meer dan één kant *in mora* gesteld, om óf den Modernen wimpel te hijschen en daardoor haar oprechtheid te redden, óf wel om positief Christelijk te blijven, maar dan ook vierkant met de Critische school te breken.

Ook haar dagen zijn geteld.

Reeds zegt het hooge blosje op het bleeke gelaat u, wat het kwaad is, dat verborgen woelt en de kracht verteert.

Practisch en mystiek reikt haar macht nog verre, maar als *theologie* zakt ze ineen.

Er is dan ook geen quaestie van, of de periode die we nu zijn ingetreden, leidt ons tot de vernieuwde heerschappij der eens zoo geminachte en vertreden *Gereformeerde theologie*.

Aan haar en aan haar alleen is als theologie de eerstkomende toekomst.

Ze wekt weer de belangstelling. Ze prikkelt weer tot onderzoek. Haar naam te dragen wordt een eeretitel. Studieproducten van breeden omvang en wijde strekking heeft ze reeds aan te wijzen. En dat ook in opbouwende, systematischen zin. Niet enkel detailstudie, maar ook saamvattende studie. Men werkt architectonisch.

Doch natuurlijk die triomf der Gereformeerde theologie zal niet de triomf van één enkel systeem, noch ook de triomf van de zienswijze van één enkel geleerde zijn.

Allerlei geesten, allerlei richtingen zullen openbaar worden. Van verschillenden kant zal men het groote, machtige onderwerp aanvatten. En eerst uit dien smeltkroes zal ten slotte een zuiver en gelouterd resultaat komen.

Met name zal daarbij aanstonds de tegenstelling opkomen, gelijk dit bij elke historische school is, tusschen hen, die repristineerend het vroeger beledene ganschelijk maintineeren willen, en die anderen, die achten, dat er geen proces in het geestelijk, kerkelijk en wetenschappelijk leven is, zonder critiek op het verleden en zonder aansluiting aan het bewustzijn van eigen tijd.

En dit is goed ook.

Die beiden hebben elkander noodig. De één moet den ander controleeren. En zoo dwingen beiden elkaar, om steeds dieper tot de beginselen door te dringen en te degelijker rekenschap te geven van hun gevoelen.

Dit zou *niet* kunnen, als men over en weer te weinig gemeen had.

Maar wie zich de moeite gunt, om in breede lijst naast elkaar te plaatsen, eenerzijds de beginselen, de uitgangspunten, de overtuigingen en de dogmatische stukken, waarin men beiderzijds volkomen overeenstemt, en schier met één mond spreekt, en daar anderzijds tegenover te stellen de kleine reeks punten waarover geschil loopt, die merkt aanstonds, dat er in schier alle grondstukken der belijdenis moedgevende overeenstemming bestaat, en dat de punten van geschil nóch door hun aantal nóch door hun gewicht ook maar van verre halen bij de artikelen van de henotische lijst.

Dat nu over die geschilpunten ernstig, en zonder het sparen van elkaars gevoelen, openlijk geredetwist wordt, is uitnemend.

Dien strijd wenschen ook wij niet te ontwijken.

Mits het zij op deze voorwaarde, dat men van beide kanten elke voorstelling mijde, alsof men ter oorzake van deze geschilpunten elkander verbijten en vereten mocht.

Dat mag nimmer.

We hebben ook in onze Gereformeerde wetenschappelijke studie de eere van den Gereformeerden naam hoog te houden.

Zonder conclusie.

Indertijd wezen we op den strijd door Ds. G. Hulsman, pred. bij de Hervormden te Zandvoort, tegen Ds. Zeydner en de jongere Ethischen aangebonden.

Dat die strijd ons boeide, was niet uit den lagen lust in een theologisch hanengevecht, maar wijl het de hoop deed rijzen, dat het op den hellenden weg der Vermittelungstheologie tot een staan mocht komen.

Toch gaven we reeds destijds onze opmerking ten beste, dat Ds. Hulsman wel den moed bleek te bezitten, om dapper voor zijn overtuiging uit te komen, maar dat het hem faalde aan de wilsconsequentie, om de lijn, die hij uitstippelde, nu ook door te trekken.

Het verloop van deze worsteling bevestigde ons daarin.

Tamelijk uit de hoogte is Ds. Hulsman door zijn wetenschappelijke vrienden terecht gezet, en die hem bijsprongen, deden dit meer gemoedelijk dan logisch.

Thans nu het eind van dit debat gekomen is, geeft Ds. Hulsman dan ook in *zijn laatste woord*, bij Kemink te Utrecht uitgekomen, ons deze conclusie:

> Wij zijn in een vrij vaderland en ieder is vrij om te gelooven wat hij wil, en waarin hij gelukkig is, zoo hij andersdenkenden maar niet wil tyranniseeren. Ik gun anderen de wetenschap, de exacte wetenschap, — ik vraag alleen vergunning voor mij en duizenden met mij, om het Evangelie te mogen vertrouwen, omdat ik voel, dat ik in dit Evangelie heb het brood des waarachtigen levens voor mijn ziel. De wonderlijke boodschap des heils komt tot mij en ik wil die boodschap vertrouwen. Mijn verstand aan dit geloof gevangen gevende, kan ik verder met critiek al zeer weinig uitrichten. Het vertrouwen in Christus brengt mij tot vertrouwen in de Schrift.

En dan spreekt hij Ds. Zeydner aldus toe:

> Ik reik u verder weer de broederhand toe, in de hoop dat het resultaat van den ganschen strijd zal zijn de vestiging van de vaste overtuiging: »Door het geloof in Christus tot het vertrouwen in de Schrift", of »met de wetenschappelijke critiek tot het standpunt der Evangelischen, tot dat der modernen en ten slotte tot agnosticisme en scepticisme".

Zoo loopt dan ook dit beekje weer dood in het zand.

Sterker nog, Ds. Hulsman verklaart dit zelf te willen. Immers op een opmerking onzerzijds, dat een optreden, als het zijne, tot consequentiën moest leiden, antwoordt hij op blz. 14:

> Dr. Kuyper vraagt in de *Heraut*, of ik den aangevangen strijd nu hierbij laat, terwijl de gevolgen van mijn optreden blijkbaar van geringe beteekenis zijn. Ik antwoord, dat ik tevreden ben met de kleine overwinning, in breederen kring de overtuiging gevestigd te hebben, dat de tegenwoordige wetenschappelijke critiek van het O. T. noodzakelijk moet voeren tot het standpunt der evangelischen (Harnack) en van dat der evangelischen tot dat der modernen (Hoekstra). Tallooze bewijzen van sympathie zijn mij toegezonden door menschen van allerlei richting. Het laatste eerlijke stuk van Dr. Drijber in »Geloof en Vrijheid" bewijst het recht van mijn optreden opnieuw. Verder begeer ik niets.

Juist dit nu, dat Ds. Hulsman *verder niets begeert*, vervult ons met leedwezen.

Hij zelf moet toch toegeven, dat de tegenstelling die hij opwierp, geen oiseuse quaestie geldt.

Als in den strijd over het einde en den ondergang dezer wereld door het Neptunisme tegenover het Plutonisme partij wordt gekozen, kan men zich uitnemend wel voorstellen, dat de pleitvoerder zegt: »Als de tegenstelling maar duidelijk is geworden, en het klaar is, dat de Plutonist er zich zelf inpraat, ben ik tevreden. *Meer begeer ik niet.*"